

FOCUS THEMA

De stille lente in ons landbouwlandschap

Natuurpunt De Bron – regionale koepel voor de Westhoek – trekt in haar laatste tijdschrift meermaals aan de alarmbel: ‘Sleedoornheggen gerooid in Diksmuidse Polders’, ‘Aarde aan de dijk’ voor een betonvrij jaagpad aan de IJzer’, ‘De teloor-gang van onze kleine landschapselementen’: het platteland verschaalt. En dat heeft effect op de biodiversiteit. Dat het tij moet keren, daar is iedereen van overtuigd. Dat Europa nu ook de eerste stappen zet en wij hier misschien al snel de goede gevolgen van gaan zien, dat valt af te wachten. Want hoe zullen de maatregelen van Europa zich laten vertalen in een Vlaamse plattelandsbeleid? Dat het alleszins ook kan lukken, bewijst ‘De terugkeer van een waterfenomeen’, de hoopvolle titel van een artikel – in bovengenoemd blad – over de warme welkom die de bever te wachten staat bij terugkeer naar de Westhoek.

Akkervogels en akkernatuur verdwijnen

De ‘coronawandelingen’ openden voor velen de weg naar het landelijk gebied. Naast de vergezichten was de stilte het antwoord op de drukte in ons hoofd. De stilte was zelfs wat bevreemdend voor velen, want wie heeft de veldleeuwerik horen ‘tierelieren’? (Bijna) geen haan die er naar kraait: deze stilte is immers het nieuwe referentiekader geworden. Het ‘shifting baseline syndrome’ – wat niet weet, niet deert – zorgt ervoor dat velen zich er niet van bewust zijn dat het landelijk gebied in stilte sterft.

Vogels van het boerenland zijn sterk bedreigd. De ringmus was vroeger een algemene soort, nu een rode lijstsoort. Dat geldt nog meer voor bv. de zomertortel en grauwe gors. Met de kievit en de patrijs gaat het ook bijzonder slecht. De veldleeuwerik kon je vroeger vanop één plaats met 5 zangposten tegelijk horen zingen boven de velden. Nu is hij een zeldzaamheid geworden en staat op de rode lijst. De grauwe gors gaat – behoudens drastische maatregelen – de ortolaan achterna: status uitgestorven.

De kenmerkende soorten van het open akkerlandschap zijn de soorten die op dit ogenblik het meest achteruit gaan: typische vogels zoals de grauwe gors, de gele kwik, de veldleeuwerik, de graspieper, de kievit, ... Ook de typische akkerflora gaat er op achteruit. Waar vind je nog echte korenbloem, klapproos, kamille en hoge grassen?

Om nog niet te spreken van de typische akkerkruidengemeenschappen die gewoon verdwenen zijn. Uit onderzoek blijkt dat zowel het aantal soorten insecten drastisch afgenomen is als de biomassa aan insecten met meer dan 75% teruggevallen is t.a.v. de jaren tachtig. Onze akkergebieden zijn groene woestijnen geworden. Zo scherp is de ommekeer zelfs, dat je nu meer biodiversiteit kan vinden in de (voor)stedelijke gebieden dan in vele landbouwgebieden. Ook de soorten van het agrarisch landschap met kleinschalige landschapselementen zoals geelgors, roodborsttapuit, kneu, patrijs hebben het moeilijk in het boerenland en vechten tegen de rode cijfers.

Op vele plaatsen in Vlaanderen is de geelgors verdwenen uit zijn van oudsher klassieke bolwerken. In West-Vlaanderen houdt hij – mee door het soortenactieplan van de Provincie – bijvoorbeeld nog stand in een smalle band langs de Franse grens en wat geïsoleerde gevallen aan de kust, net als de kneu. Plaatsen met minder intensieve landbouw en een gevarieerd landschap: daar valt hij meer te vinden.

De roodborsttapuit is van een soort van het agrarisch cultuurlandschap gekenmerkt door overhoekjes, bramenkoepels en struwelen, een soort geworden van onze polders en natuurgebieden. De laatste bolwerken zijn bijvoorbeeld in de Blankaartregio, de buurt van de IJzermonding en Uitkerkse Polders. Eilandjes van heimwee naar de verdwenen landschappen.

Het boerenland (akkerland) terug omtoveren tot een eldorado van leven

Het is mogelijk om van het boerenland terug een bruisend land vol van leven te maken, dat bewijzen onze landbouw-natuurgebieden. Maar dit kan enkel door de redding van soorten – en het landschap – te verheffen tot zaak van algemeen belang en er een beleid rond te ontwikkelen dat deze redding voorop stelt aan de ad hoc belangen van de industriële landbouw. En dat dat ook kan, bewees de ‘bootcamp’ waarbij Natuurpunt een aantal natuurvrienden samenbracht met landbouwers: eens de clichés voorbij, worden vele passies gedeeld. (MO, 15 februari 2021). Kansen en instrumenten zijn ook aanwezig in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) – het Europese landbouwbeleid – en kader Vlaams Strategisch Plan Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, de Vlaamse invulling hiervan. Maar hierover later meer.

Perspectief Europese biodiversiteits- en Landbouwstrategie (F2F)

Het voortschrijdend inzicht over de nood aan een groene omslag in ons landbouwbeleid groeit gestaag. De vorig jaar goedgekeurde Europese biodiversiteitsstrategie en de landbouwstrategie F2F (‘Farm to Fork’ of ‘Van boer tot bord’) geven hier een hoopgevend perspectief. Het voorstel is om **30% van de landsoppervlakte** te bestemmen tot natuurgebied, en **binnen het agrarisch areaal 10% (!)** ruimte voor natuur te voorzien (Space for Nature (S4N)).

Daarnaast zou ook het gebruik van pesticiden en gewasbeschermingsmiddelen met 50% moeten verminderen. Dit wordt aangevuld met de uitrol van de Europese Green Deal, die op weg naar een koolstofvrije economie een **reductie van minimum 55% klimaatgassen** als tussen-doel voor 2030 vooropstelt.

De landbouw staat dus niet los van de groene ambities van Europa: andere praktijken en duurzamer grondgebruik moeten terug vooropstaan. Naast bossen zijn het immers vooral **veengebieden en natte graslanden**, tenminste als ze nat blijven, die veel koolstof opslaan in de bodem. Immers: nat houden ze koolstof vast en droog geven ze koolstof af. Reden genoeg om rigoureuus onze veengebieden en valleigraslanden strikt te beschermen en te zorgen dat valleien en veengebieden nat blijven.

Schone intenties moeten omgezet worden in concrete maatregelen. Daar ligt dan ook het grote probleem: de Biodiversiteitsstrategie, de strategie ‘Van boer tot bord’ (F2F) en de Green Deal samen, werden niet doorvertaald in wat nu voorligt in het programma voor het GLB 2021-2027.

Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid lost verwachtingen Green Deal en Biodiversiteitsstrategie vooralsnog niet in

Het huidige voorstel-GLB, door het Europees Parlement en de Raad van Ministers op tafel gelegd, is vooralsnog geen keuze voor de koppeling met de Green Deal en de Biodiversiteitsstrategie. De komende maanden zal duidelijk worden of het de Europese Commissie ernst is met de Green Deal en de Biodiversiteitsstrategie.

De cruciale vraag is of de Commissie er in zal slagen om het ontwerp nog aan te passen. Met de actie **‘#WithdrawtheCap’** doet de milieubeweging een oproep aan de Commissie om het huidige GLB-voorstel van tafel te vegen of grondig bij te stellen.

Het budget van het Europees Landbouwbeleid bedraagt jaarlijks € 365 miljard (voor 2021-2027) en vertegenwoordigt 28,5% van de totale EU-begroting. In het voorjaar 2021 zal hierover duidelijkheid komen en intussen roepen we de Europese Commissie op om consequent te zijn met zichzelf.

Vrouwje Roodborstaput © Siegfried Desmet

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)

Het landbouwbeleid wordt bepaald door het Europees Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). Momenteel wordt het GLB voor de planperiode 2023-2027 uitgerold. Dit zal bepalen hoe het landschap er tegen 2027 zal uitzien. Het Europese Landbouwbeleid was in het verleden de motor van de landbouwontwikkeling met schaalvergroting zoals we die nu kennen, en ook de motor van de achteruitgang van de biodiversiteit in het agrarisch gebied, evenals het sterk verminderd aantal boeren.

Het GLB bestaat uit 2 pijlers: pijler 1 met de inkomenssteun en marktordening met het zwaartepunt van het budget, en pijler 2 met het plattelandsbeleid waaronder o.m. de beheerovereenkomsten.

Het GLB zou moeten bijdragen aan de ontwikkeling van een toekomstbestendige en innovatieve landbouw in balans met natuur, milieu en klimaat.

Maar wat nu het Europees Parlement en de Raad van Ministers naar voren schuiven, werd nog bij elkaar geschreven door de vorige Europese Commissie. Ondertussen heeft de Commissie Von der Leyen zowel een Green Deal, een Biodiversiteitsstrategie en een 'Farm to Fork'-strategie uitgeschreven. Als wat nu voorligt voor het GLB 2023-2027 goedgekeurd wordt, betekent dit dat de doelen van Green Deal, Biodiversiteitsstrategie en 'Farm to Fork' niet gerealiseerd kunnen worden.

Dit is des te duidelijker daar landbouwwitgaven in de begroting circa een derde van het totale Europese budget, nl. een budget van circa € 58 miljard/jaar bedragen.

Momenteel is er zgn. trilateraal overleg tussen de Europese Commissie, de Europese Ministerraad en het Europees Parlement om het nieuwe GLB 2022-2027 vast te stellen waarbinnen de lidstaten hun beleid verder moeten uitwerken in een strategisch plan.

Vlaams Strategisch Plan als toepassing Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Europa laat de lidstaten steeds meer ruimte om het GLB op maat uit te werken. Voor eind 2021 moet **Vlaanderen haar eigen strategisch plan** aan de Europese Commissie voorleggen. Dat plan moet helder maken hoe Vlaanderen aan de vier doelen van het Europees Landbouwbeleid wil voldoen:

- een duurzame landbouw met verzekerde voedselvoorziening
- realisatie van natuur-, milieu- en klimaatdoelen
- een leefbaar platteland
- innovatie en kennisdeling

Dit komt op de agenda van minister Crevits (directe inkomenssteun in pijler 1 en o.a. investeringssteun en innovatie in pijler 2) en minister Zuhal Demir (plattelandsbeleid en beheerovereenkomsten uit pijler 2).

Voorafgaand aan dit Vlaams Strategisch plan moet ook een milieueffectenrapport, met openbaar onderzoek en passende beoordeling uitgevoerd worden. Gezien het agrarisch gebied een 50% van de oppervlakte van Vlaanderen (1 350 000 ha) beslaat, is dit wel **cruciaal voor de toekomst van natuur en landschap** in Vlaanderen, en dat tot in elke gemeente.

Ecoregelingen, randvoorwaarden en inkomenssteun

In **pijler 1** van het Europees Landbouwbeleid wordt de inkomenssteun aan de landbouwers geregeld. Hiervoor wordt in de planperiode in Vlaanderen jaarlijks ca. € 250 miljoen voorzien.

Om in aanmerking te komen voor deze inkomenssteun moeten **randvoorwaarden** nageleefd worden, zoals respect voor de wetgeving ter bescherming van het milieu en de natuur en respect voor een goede landbouw- en milieu-praktijk. Dat betekent bijvoorbeeld dat het natuurvergunningbesluit moet nageleefd worden en dat er dus niet onvergund kleine landschapselementen kunnen vernietigd worden (poelen, grachten, struweel,...). Maar ook dat geen blijvend grasland in natuurgebied mag omgezet worden naar akker. Tot op vandaag worden deze voorwaarden niet steeds gehandhaafd.

Momenteel wordt het systeem van de randvoorwaarden uitgewerkt. Deze lijst is zeer bepalend voor de toekomst van natuurwaarden in het landbouwgebied. Ook het beleid rond de **controle en de handhaving** hierrond is zeer essentieel. De lat lag te laag in het verleden. Samen met de andere partners pleiten we voor een koppeling van de inkomenssteun aan **ecoregelingen**.

Dit zijn maatregelen die de versterking van biodiversiteit, landschappelijke kwaliteit, vermindering van het gebruik van pesticiden en gewasbeschermingsmiddelen, en landbouw als klimaatbuffer nastreven. Pijler 1 werkt enkel met middelen uit het Europees Landbouwbeleid.

De milieu- en natuurbeweging ziet maatschappelijke doelen voor maatschappelijke middelen als eerste stap naar een **natuurinclusieve** landbouw en een milieu- en natuurbasiskwaliteit geldend voor heel het landbouwareaal.

Beheerovereenkomsten nieuwe stijl

Voor het bereiken van een specifiek hoge natuurkwaliteit, het veilig stellen van de Habitatgebieden en voor soortenbeschermingsprogramma's zoals Plan Kiekendief, Plan Hamster, Plan Weidevogels, Plan Zomertortel of de versterking van de populatie van de grauwe gors kan bovenop de basismaatregelen uit pijler 1, via pijler 2, een programma op maat uitgerold worden met **beheersovereenkomsten 'nieuwe stijl'** met **concrete en meetbare resultaten**. Hierbij is begeleiding door ervaren ecologen noodzakelijk. Bij de maatregelen van pijler 2 gaat het om 57% milieumiddelen en 43% middelen uit het Europees landbouwbeleid. Het gaat dus niet om verkapte landbouwsteun, wél over geld, begroot voor milieudoelen.

De toekomst is een levend land: goed voor biodiversiteit, goed voor klimaat, goed voor waterbeheer, goed voor landschapsbeleving en de lokaal verankerde boer.

Vaste natuurinfrastructuur moet dan ook terug de basis vormen voor een **groenblauwe dooradering** van het landschap: struwelen met laagblijvende struiken als rode kornoelje, kardinaalsmuts, wilde liguster, rozensoorten en sleedoorn, en daarbij bramenkoepels en ruigten, afgewisseld met overjarige begroeiing van wilde zaaddragende kruiden en grazige vegetatie.

Ook behoud van brede bermen en taluds met opgaande begroeiing en ruigere stroken die niet elk jaar kaalgeschoren worden, aangevuld met veldbosjes en verspreide natuurgebieden. Het behoud van permanent grasland met grachtjes en poelen, eventueel afgeboord met hagen. Dat is de basis voor biodiversiteit in landbouwwand.

Trendbreuk met vorige uitvoeringsprogramma's noodzakelijk

De stilte in het platteland toont aan dat de oude recepten niet werken. En dat dit dringend anders moet, wordt zowel in de EU Biodiversiteitsstrategie, de Green Deal, de F2F-strategie erkend. En met de instrumenten en aanzienlijke middelen uit het nieuwe programma 2021-2027 Vlaamse uitvoering GLB, kan het ook anders. De doelen zoals herstel van biodiversiteit, behalen van de doelen van de Kaderrichtlijn Water, en combineren van duurzame landbouw met degelijk inkomen voor de lokale boer én een toegevoegde waarde voor de natuurlijke omgeving,... worden haalbaar.

Maar, hoewel veel boeren (en steeds meer ook het Algemeen Boerensyndicaat) overtuigd zijn dat het anders moet, botst de effectieve omzetting in het Vlaams landbouw- en plattelandsbeleid op weerstand van de agro-industriële machten: dezelfde als deze die de milieugebruiksruimte in landelijk gebied claimen voor enkel de industriële stallen. De recente stallenreeks in De Standaard, maakte dat probleem heel duidelijk.

De discussie die er op volgde, toonde de jeugdigheid van het debat: een discours waarbij de hardwerkende familiale boer als emotioneel schild werd ingezet om de belangen van de industrie vrij spel te blijven geven.

Verandering is mogelijk als het GLB en het Vlaams Strategisch Plan als een fundamenteel maatschappelijke zaak wordt verheven, waarbij de toekomst voor boeren, milieu, natuur en klimaat gezamenlijk en oplossingsgericht wordt aangepakt.

Het draagvlak is er, dat bewijzen de coronawandelingen op vandaag, net als de stijgende ledencijfers van milieu- en natuurverenigingen. Maar ook steeds meer boeren zien perspectief in een groenere omslag van hun bedrijf.

De tijd is rijp voor een **nieuw Europees Landbouwbeleid** en de Vlaamse invulling hiervan. En dit vanuit het breed maatschappelijk belang van de 50% landelijke ruimte voor de boer, maar ook voor de andere burgers, biodiversiteit, klimaat en economie.

De randvoorwaarden van goede milieu- en landbouwpraktijk die moeten garanderen dat kleine landschapselementen behouden blijven en dit gekoppeld aan de directe inkomenssteun, de ecoregelingen, de ruimte voor natuur (10% Space for Nature) die verplicht in het agrarisch areaal moet gerealiseerd worden, en op resultaat afgerekende beheerovereenkomsten, kunnen ons echt op weg helpen om te komen tot een 'levend land'.

De West-Vlaamse Milieufederatie zet hiervoor alles op alles, in samenwerking met de Europese en Vlaamse koepels (als Bond Beter Leefmilieu, Natuurpunt, WWF, Greenpeace, Voedsel Anders) en de lidorganisaties in West-Vlaanderen.

Gebaseerd op: Natuur & Landschap 2021/1
Natuurpunt Oost-Brabant • **Bewerking:** Bart Vanwildemeersch

